

**РИЗИЧНИ ФАКТОРИ КАЈ
РОМСКАТА ПОПУЛАЦИЈА
ПО ОДНОС НА ФЕНОМЕНОТ
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ**

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените РМ

2006

**РИЗИЧНИ ФАКТОРИ КАЈ
РОМСКАТА ПОПУЛАЦИЈА
ПО ОДНОС НА ФЕНОМЕНОТ
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ**

Скопје 2006

Дизајн и графичка подготовка: Креативанова

Тираж: 500 примероци

ВЛАДАТА НА ФИНСКА

Ставовите и мислењата содржани во оваа збирка текстови се на авторот и не претставуваат официјални ставови на соодветните институции и нужно не ги рефлектираат мислењата на Меѓународната организација за миграции - ИОМ и Владата на Финска.

За ЕСЕ...

Здружението ЕСЕ, водено од својата основна мисија, воспоставување на фактичка наместо декларативна еднаквост помеѓу половите, изминативе десет години презема активности за унапредување на положбата на жените, надминување на нерамноправноста помеѓу мажите и жените, како и отстранување на родово заснованата дискриминација и насилство кое егзистира во различни сфери на општествениот живот.

Активностите кои ги презема ЕСЕ, во насока на превенирање на трговијата со луѓе, претставуваат сериозен придонес кон напорите на државата и на останатите релевантни субјекти за прекинување на ланецот на трговија со луѓе, како и елиминирање на причините кои доведуваат до негова појава. Ова подразбира преземање на истражувачки активности за утврдување на фактичката положба на жената, организирање на едукативни семинари наменети за подигање на свеста кај младите и кај воспитно - образовниот кадар за природата на феноменот и можните ризици од втурнување во ланецот на трговија со луѓе, блиска соработка и поддршка на релевантните владини и невладини активности на полето на трговија со луѓе, како и сензитивизирање на професионалните структури за посебно ранливите групи, нивните специфични потреби и ризик од асоцијални однесувања.

За истражувањето

Трговијата со луѓе претставува комплексен и сериозен облик на насилство базирано на род, сериозно прекршување на човековите права, посебно на правата на жената. Во оваа насока особено е ранлива положбата на жените кои доаѓаат од најсиромашните и рурални региони, како и на оние кои припаѓаат на одредена етничка заедница, посебно ромската етничка заедница.

Тешката состојба со која Ромите се соочуваат, како високиот степен на сиромаштија, недостаток од образование и малкуте можности за вработување, придонесуваат за нивно полесно втурнување во ланецот на трговија со луѓе.

Финансиската поддршка од Меѓународната организација за миграција (ИОМ) и Владата на Финска, за ЕСЕ претставуваше можност и предизвик да се иницира истражување, кое ќе придонесе кон унапредување на статусот на посебно ранливите групи, во согласност со нашите генерални определби.

Веруваме дека заклучните согледувања од ова истражување, ќе претставуваат моќен инструмент во градењето на долгорочна превентивна стратегија за борба против трговијата со луѓе.

ВОВЕД

Трговијата со луѓе со сигурност се вбројува во поголемите меѓународни прблеми, поради природата и карактеристиките на овој облик на криминал. Во прашање е појава со која на најсуров начин се кршат основните човекови права и слободи (се воспоставува вид на сопственост врз човек), таа носи огромен профит, спаѓа во категоријата на организираниот криминал, има меѓународна димензија, а бележи и тенденција на постојано зголемување. Сето тоа е причина, меѓународната заедница постојано да ги зголемува напорите во насока на изнаоѓање на меѓународни механизми за сузбивање и спречување на појавата трговија со луѓе.

Иако појавата трговија со луѓе има долга историја, таа особено се актуелизира во деведесеттите години на 20 - иот век. Причините за тоа се промените од политичка, економска и социјална природа што се случиле, особено на територијата на Европа (одреден број земји влегоа во фаза на транзиција, која претпоставуваше големи реструктурирања на политичкиот систем, на економскиот систем, на вредносната ориентација итн. што, пак, резултирало и со осиромашување на најголем дел од населението, голема невработеност, како и миграции во потрага за обезбедување на подобра егзистенција, во одредени региони имало и воени конфликти кои донесоа присуство на странски војници, итн.). Тие промени, односно дел од последиците што ги предизвикаа, се утврдени како околности кои ја детерминираат појавата - трговија со луѓе. Потврда за ова е зголемувањето на обемот на појавата во последните петнаесетина години.

Сериозноста на обемот на појавата трговија со луѓе, а и големината на профитот што го носи, се гледа и од извештајот на Европол за 2004 година: се проценува дека годишниот профит од трговијата со луѓе се движи помеѓу 8,5 и 12 милијарди евра на ниво на ЕУ¹. Во потрага за поуспешно справување со оваа појава, беа донесени голем број меѓународни декларации, конвенции, препораки, протоколи и др., кои имаа за цел да ги поттикнат и да ги стимулираат државите, да ги усовршуваат механизмите за поуспешно справување со појавата трговија со луѓе.

¹ Владо Камбовски, *Организиран криминал*, Скопје 2005, стр.264

1. Трговија со луѓе во Република Македонија - претпоставки

И нашата држава не беше заобиколена од процесите што го зафатија овој дел од Европа. Се осамостоивме како посебна држава, се извршија промена на политичкиот систем, се направи промена на сопственоста - се напушти општествената сопственост и местото на доминантна сопственост и припадна на приватната сопственост, планската економија се замени со пазарна економија, односно државата влезе во еден долг процес на промени, кој за жал, сè уште трае. Покрај овие промени државата се судри и со проблеми од надворешен карактер - најнапред со економска блокада од Грција, војни во нејзиното соседство, воениот конфликт во државата во 2001 година. Тоа значеше и присуство на голем број странски војници во земјата и во нејзиното соседство, кое претпоставуваше зголемување на потребите на пазарот за женска сила за сексуална експлоатација.

Од друга страна, тој процес на длабоки преобразби на општеството за последица имаше зголемување на невработеноста до максимални размери, осиромашување на најголем дел од населението, рушење на моралниот систем на вредности итн. Тоа значи дека и во нашата земја се создадоа услови за интензивирање на факторите кои делуваат врз појавата на трговија со луѓе, а со тоа кај голем дел од населението беше зголемена подложноста за оваа појава.

Во однос на трговијата со луѓе, во почетокот на деведесеттите години од 20 - тиот век, нашата држава важеше само како земја - транзит за трговија со луѓе, потоа беше оценета како земја - дестинација, а сега сè повеќе се стравува дека може да стане и земја на потекло. Веќе има утврдено случаи на внатрешна трговија со жени заради проституција, кои многу лесно можат да бидат тргувани и надвор од земјата. Како фактор кој укажува на сериозноста на овој проблем говори и податокот според кој во нашата држава има разграноци на меѓународна криминална мрежа за трговија со луѓе, која заедно со косовската и српската се сметаат за мошне влијателни во задоволувањето на потребите на Косово, во која има 400000 војници на КФОР и 250 меѓународни организации. Во таа насока е и податокот дека во 2002 година во нашата земја имало над 200 илегални јавни куќи, во кои биле ангажирани жени - жртви на трговија со луѓе.²

Во однос на последните години и за Македонија важи констатацијата за интензивирани активности во врска со законското регулирање, откривањето и општественото реагирање на трговијата со луѓе. Направени се одредени промени во законодавството, како во однос на законското дефинирање на трговијата со луѓе, така и во однос на поуспешното процесуирање на овие постапки. Преземени се активности

² Исто, стр. 265

за пружање на поголема заштита на жртвите на трговија со луѓе, кампањи за заштита од трговија со луѓе и направени се истражувања за овој проблем, меѓутоа кога се споменуваат истражувањето, треба да се укаже на нивната нецелосност или парцијалност. Ако на тоа се додаде фактот дека и официјалните податоци се исто така нецелосни, тогаш следи констатацијата за отсуство на увид во вистинскиот обем и карактеристики на трговија со луѓе во нашата држава.

И ова истражување има парцијален карактер, бидејќи се однесува само на една етничка заедница, а проблемски е насочено кон факторите кои го зголемуваат ризикот за да се стане жртва на трговија со луѓе. Меѓутоа, неговата цел е превентивна - да се создаде сознајна основа за идентификување на факторите на ризик за подложност на трговија за луѓе кај ромската популација, за да се делува врз нивното намалување односно ублажување.

2. Зошто се истражува трговијата со луѓе кај ромската популација?

Припадниците на ромската етничка заедница спаѓаат во најмаргинализираните граѓани во државата. Тие се речиси на дното во однос на економската, општествената и социјалната положба, односно сигурност.

Во таа насока се и официјалните податоци инкорпорирани во Стратегијата на Ромите, донесена од Владата на РМ, 2005г.

Така, податоците од пописот од 2002 покажуваат дека најпогодена група со невработеност се Ромите, и тоа, со стапка на невработеност над два пати повисока од стапката на национално ниво (78,5% наспроти националниот просек од 38,1%). Ниското ниво на образование детерминира најголемиот дел од Ромите да ги работат најниските и најслабо платените работи, обично физички работи кои во моментот тешко се добиваат, бидејќи понудата на работната сила е голема. Во вакви услови на криза, заострените образовни критериуми за вработување уште повеќе ги маргинализира Ромите. Податоците од 2003 година, укажуваат дека од вкупниот број на домаќинства во Република Македонија, кои примаат социјална помош (64.500), повторно, околу 12% се семејства кои ѝ припаѓаат на ромската заедница (околу 7.700 домаќинства). Овој тренд покажува дека Ромите во голема мерка стануваат долгорочно зависни од социјалната помош која ја примаат, заради што се немоќни да ја подобрат својата актуелна положба.

Ромските граѓански организации проценуваат дека во моментот околу 85% од Ромите се корисници на социјална помош.³

Животот во такви услови ги прави ранливи за различни видови на виктимизација, особено од сферата на општествената патологија и криминалот, односно ги прави особено подложни на трговија со луѓе.

Оттука и обидот во ова истражување да се утврди степенот на потенцијалниот ризик за трговија со луѓе и да се идентификуваат факторите кои го зголемуваат тој ризик, за да може да се дејствува, во онаа мера во која тоа е можно, врз нивно намалување, а во функција на заштита на оваа популација.

3. Предмет на истражување

Појдовна основа при дефинирањето на предметот на истражувањето беше законската дефиниција за трговија со луѓе. Имено, чл. 418-а од КЗ, трговијата со луѓе ја дефинира како "Тој што со сила, закана или друга форма на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба и состојба на немоќ на друг, или со давање или примање пари или друга корист поради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување на делови од човечкото тело". Со оглед на тоа што во законското дефинирање на поимот трговија со луѓе се предвидени различни форми на изразување, наша определба беше да се насочиме само кон оние форми за кои оценивме дека припадниците на ромската етничка заедница се најранливи, односно почесто можат да бидат изложени, како и кон формите кои, заради традицијата или практиката, имаат реална основа да егзистираат во конкретната заедница.

Имено, предмет на истражување беа три облика на трговија со луѓе - трговија со луѓе заради експлоатација по пат на проституција или други форми на експлоатација, присилни бракови и незаконско посвојување или нему сличен однос. Овие три форми на трговија со луѓе беа тематски целини на предметот на истражувањето. Секоја од нив се истражуваше посебно и од различни аспекти.

Во однос на трговијата со луѓе заради експлоатација по пат на проституција или други форми на експлоатација, предмет на

³ Влада на РМ, *Стратегија за Ромите во Р.М.*, јануари 2005

истражување беше утврдување на факторите од социјална, економска и социо - културна природа кои придонесуваат, односно, ја зголемуваат ранливоста на ромската популација за подложност на трговија со луѓе. Значи, предмет на истражување беше утврдување на факторите кои го зголемуваат ризикот за трговија со луѓе.

Проституцијата и трговијата со луѓе се тесно поврзани појави, во кои основното дејствие е идентично - користење на сопственото тело за давање сексуални услуги. Основната разлика помеѓу нив се однесува на слободата на одлучување. На жените жртви на трговија со луѓе им е одземена слободата на одлучување во врска со занимавањето со проституција, одземена им е слободата на движење, изложени на експлоатација и на различни облици на виктимизација. Жените што се занимаваат со проституција ги немаат таквите ограничувања - слободно одлучуваат за занимавање со проституција, слободно располагаат со заработувачката, не им е ограничено движењето. Жените кои слободно се одлучиле за занимават со проституција, полесно можат да станат жртви на трговија со луѓе. Проституцијата претставува фактор кој го зголемува ризикот за трговија со луѓе.

Оттука, во рамките на оваа тематска целина, предмет на истражување беше и проституцијата, поточно, перцепцијата на испитаниците за обемот на проституцијата и некои нејзини карактеристики, како што се причините за јавувањето, стравот да не бидат вовлечени во неа итн., особено сакавме вниманието да го насочиме кон скриената проституција.

Договорените бракови беа вториот сегмент од предметот на истражувањето. Во рамките на оваа предметна целина сакавме да утврдиме барем индикатори за постоењето, односно непостоењето на оваа појава во нашата средина. Овој пристап беше мотивиран од традицијата во ромското население за договарање на бракови на нивните деца. Беше значајно да се утврди дали традицијата продолжува, дали има елементи на присила или други карактеристики кои појавата ја доближуваат до трговијата со луѓе.

Третата предметна целина се однесуваше на незаконското посвојување, односно посвојување со цел на експлоатација на посвоеникот, што претставува форма на трговија со луѓе. Нашата насоченост беше кон утврдување на постоење на оваа појава помеѓу ромската популација во државата.

4. Цели на истражувањето

Во истражувањето беа поставени повеќе цели кои требаше да се постигнат преку доаѓање до сознанија за:

- потенцијалниот ризик за подложност за трговија со луѓе, особено кај младата женска популација;
- факторите кои го зголемуваат ризикот за трговија со луѓе;
- индикатори за присуство на два посебни облика на трговија со луѓе - присилни бракови и незаконско посвојување;
- предлагање мерки и активности за намалувањето на дејствието или одстранувањето на факторите кои го зголемуваат потенцијалниот ризик за трговија со луѓе.

5. Методолошки пристап

Истражувањето беше реализирано по пат на анкетирање. За таа цел беше подготвен посебен инструмент - анкетен прашалник. Прашалникот беше составен од 63 стандардизирани прашања, од кои само едно прашање беше отворено, сите останати прашања беа затворени. За да можат да го искажат својот став, различен од понудените одговори, во секое од затворените прашања постоеше опција (беше операционализирана како: "друго, што"), која на испитаниците им даваше можност да го искажат својот специфичен, поинаков одговор.

Во содржинска смисла прашалникот беше поделен на пет дела. Покрај објективните податоци за испитаникот, тој ги содржеше следните четири тематски целини: трговија со луѓе, проституција, договорени бракови и посвојување. Тематската определеност произлезе од предметот на истражувањето, поточно од законската дефиниција на трговија со луѓе предвидена во нашиот Кривичен Законик.

Анкетата се спроведуваше непосредно, односно лице во лице.

6. Примерок на истражувањето

Примерокот врз кој се реализираше истражувањето беше во обем од 528 испитаници. Во фокусот на истражување беше ромската популација на возраст од 14 до 40 години. Возрасната граница на испитуваната популација беше определена од ризичноста на испитаниците да станат жртви на трговија со луѓе сфатена во најширока смисла. Покрај возраста, друг критериум кој го селектираше примерокот беше и полот на испитаникот - 75% од испитаниците беа од женски пол, а 25% од машки пол. Внесувањето на лица од машки пол во примерокот на истражувањето се должеше на две причини: прво, сакавме да утврдиме ставови и перцепција на машки испитаници за некои прашања во врска со проблемите што беа во центарот на истражувањето, односно трговија со луѓе, проституција, договорени бракови и незаконско посвојување, и

второ, да се стекнат барем индикатори за подложноста на ромската машка популација на трговија со мажи. Тоа во суштина значи облик на експлоатација по пат на присилна работа.⁴

Примерокот на истражувањето беше граден низ неколку фази: најнапред беа определени градовите во кои требаше да се спроведе истражувањето. Беше утврдено тоа да се реализира во Скопје, Прилеп и Штип. Тоа се градови во кои живеат поголем број на граѓани припадници на ромската етничка заедница (во Скопје живеат 23202, во Прилеп 4433, а во Штип 2195 Роми или тоа е 55.4% од вкупната ромска популација - 53879), на таков начин територијално беше покриен и голем дел од државата.

Во втората фаза се пристапи кон дефинирање на улиците во градовите во кои требаше да се реализира истражувањето. Од локалните соработници беше побарано да ги идентификуваат улиците во кои претежно живеат припадници на ромската етничка заедница и да направат групирање на улиците според материјалната состојба на мнозинството население што живее во нив (побогати, просено богати, посиромашни и многу сиромашни). Тоа беше правено врз основа на сознанијата на локалните соработници, како и врз основа на станбените услови за живеење, тоа што е видливо. Воедно од соработниците беше побарано да ја определат и големината на улиците преку утврдување на бројот на станбените објекти.

Во наредната фаза беа определени улиците (водејќи сметка за станбените услови на граѓаните) во кои требаше да се спроведе анкетирањето, се определи и чекорот кој требаше да се применува при изборот на домаќинството што требаше да се испитува.

Во последната фаза се определуваше изворот на сознание, односно, членот на домаќинството кој требаше да биде испитуван. Претходно напоменавме дека примерокот на истражување беше стратификуван и при определување на лицето што требаше да биде анкетирано, соработниците водеа сметка за неколку критериуми. Како можни испитаници беа само лицата на возраст од 15 до 40 години, и секој четврти испитаник требаше да биде маж.

Доколку во домаќинството имаше повеќе од едно лице кое ги исполнуваше претходно определените критериуми, тогаш се испитуваше

⁴ Феноменот трговија со мажи почнува се повеќе да го привлекува вниманието на стручната и научната јавност. Веќе се спроведуваат и истражувања со таква предметна определба. Таква насоченост има и во истражување спроведено во Србија, а посветено на трговија со луѓе. Еден дел од истражувањето е посветено на трговијата со мажи. Резултатите од истражувањето се презентирани во студијата: Весна Николиќ - Ристановиќ, Сања Ќопоиќ, Сања Миливојевиќ, Биљана Симеуновиќ - Патиќ, Биљана Михиќ, *Трговина људима у Србији*, ВДС, Београд 2004, 243 стр.

лицето чиј роденден следеше прв. Ако тоа лице не бше присутно во тој момент се пристапуваше кон испитување на лицето чиј роденден следеше втор. Доколку и тоа лице не бише присутно, се одеше во друго домаќинство.

7. Процена на истражувачкиот материјал

Процена на истражувачкиот материјал значи оцена за квалитетот и употребливоста на добиената емпириска граѓа. Таа е показател за тоа дали во текот на истражувањето се случиле околности кои влијаеле врз нормалниот тек на истражувањето, поради што добиениот материјал го губи квалитетот што се очекувал од него.

Во текот на ова истражување се појави околност за која претпоставуваме дека имаше влијание врз дел од емпириската граѓа. Имено, при инструктажата на соработниците кои требаше да ја спроведат анкетата им беше нагласено дека е многу значајно, за добивање на релевантни сознанија, да обезбедат просторија во која ќе бидат сами со испитаникот. Меѓутоа, анкетаирањето се спроведуваше во исклучително лоши временски услови (врнежливо и студено време), а станбените услови на ромската популација се мошне лоши, па често анкетаирањето се спроведувало во присуство на член на семејство или на други лица. Така, одговорите на прашањата кои се од лична природа се во согласност со очекувањата на членовите на семејството односно присутните лица (ова најмногу доаѓа до израз во врска со прашањето на невиноста на испитаничките, времето на губењето на невиноста и сл). Тоа секако е околност која има определено влијание врз објективноста на одговорите што се добиени. Од тие причини, некои од тие сознанија не беа предмет на анализа.

8. Истражувачки тим

Истражувачкиот тим го сочинуваа вработени во ЕСЕ и еден експерт:

1. Марија Гелевска, координаторка на проектот,
2. Габриела Михова, асистентка на проектот,
3. Виолета Чачева, координаторка на истражувањето,
4. Борјан Павловски, асистант на програма Жени и здравје и
5. Исидора Кацарска, координаторка на програма Жени и здравје.

9. Анкетарски тим

Тимот кој го реализираше емпирискиот дел од истражувањето беше составен од 15 соработници од кои 11 беа од женски, а четворица од машки пол. Соработниците беа лица со високо образование или студенти. Тие беа од градовите во кои се реализираше истражувањето, како и вработени во ЕСЕ. Две соработнички беа припаднички на ромската етничка заедница.

На соработниците им беше извршен еднодневен тренинг кој беше во функција на што поуспешно спроведување на анкетата.

Прашалникот беше подготвен, а и анкетата се спроведуваше на македонски јазик.

10. Територија на која се реализираше истражувањето

Анкетата се реализираше во три града од државата: Скопје, Прилеп и Штип.

11. Време на реализација на проектот

Истражувањето се спроведе во периодот од 10 ноември до 15 декември 2005 година.

СОЗНАНИЈА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Карактеристики на примерокот на истражување

После реализирањето на истражувањето добивме примерок со следните карактеристики:

Пол

Пол	Број	%
1. машки	137	25.90%
2. женски	391	74.10%
Вкупно:	528	100.00%

Возраст

Возраст	Број	%
1. под 14	4	0.80%
2. 14-15	44	8.30%
3. 16-17	53	10.00%
4. 18-19	41	7.80%
5. 20-25	132	25.00%
6. 26-30	77	14.60%
7. 31-35	84	15.90%
8. 36-40	92	17.40%
9. без одговор	1	0.20%
Вкупно:	528	100.00%

Ниво на образование

Ниво на образование	Број	%
1. Неписмен	73	13.80%
2. Без образование	46	8.70%
3. До четврто одделение	80	15.20%
4. До осмо одделение	132	25.00%
5. Завршено осмо одделение	119	22.50%
6. Незавршено средно	27	5.10%
7. Завршено средно	43	8.10%
8. Више образование	5	0.90%
9. Високо образование	2	0.40%
10. Одбива да одговори	1	0.20%
Вкупно:	528	100.00%

Вработеност

Вработеност	Број	%
1. Да	40	7.60%
2. Не	487	92.20%
3. Пензионер	1	0.20%
Вкупно:	528	100.00%

Место на живеење

Место	Број	%
Штип	144	27.20%
Прилеп	150	28.50%
Скопје	234	44.30%
Вкупно:	528	100.00%

Станбени услови

Испитаникот живее во:	Број	%
Потпросечна куќа, мала, трошна	143	27.30%
Просечна куќа	271	51.70%
Станбена зграда	8	1.50%
Куќа без водовод/канализација	30	5.70%
Убава куќа	69	13.20%
Друго	7	0.60%
Вкупно:	528	100.00%

Брачна состојба

Брачна состојба	Број	%
1. Да, регистриран	249	47.20%
2. Да, нерегистриран	79	15.00%
3. Разведен/а	19	3.60%
4. Разделен/а	8	1.50%
5. Вдовец, вдовица	9	1.70%
6. Друго	1	0.20%
7. Не сум во брак	163	30.90%
Вкупно:	528	100.00%

Број на деца

Дали има деца и колку?	Број	%
1. Едно	71	13.40%
2. Две	130	24.60%
3. Три	76	14.40%
4. Четири	31	5.90%
5. Пет	16	3.00%
6. Шест и повеќе	10	1.90%

7. Нема деца	193	36.60%
8. Одбива да одговори	1	0.20%
Вкупно:	528	100.00%

Број на членови на семејството

Колку членови има домаќинството?	Број	%
1. Еден	3	0.60%
2. Два	31	5.90%
3. Три	57	10.80%
4. Четири	120	22.70%
5. Пет	133	25.20%
6. Шест	77	14.60%
7. Седум	46	8.70%
8. Осум	30	5.70%
9. Девет	16	3.00%
10. Десет и повеќе	15	2.80%
Вкупно:	528	100.00%

2. Дефинирање на основата и на начинот на истражување на факторите на ризик

Појдовна теза во истражувањето беше дека ромската популација е најранлива во однос на трговијата со луѓе. Тргувајќи од предметот на истражувањето - утврдување на факторите кои го зголемуваат потенцијалниот ризик да се стане жртва на трговија со луѓе, требаше да се определи начинот на кој, во конкретната ситуација, ќе се мери присуството на факторите кои, за припадниците на оваа популација, го зголемуваат ризикот да станат жртви на трговија со луѓе. Тука се постави прашањето за начинот на селектирање на факторите кои имаат влијание односно придонесуваат да сметаме дека, кај одредена категорија на лица, го зголемуваат потенцијалниот ризик да станат жртви на трговија со луѓе.

Нашиот пристап беше следен: сметавме дека сите лица кои се подготвени да заминат на работа во странство се потенцијални жртви на трговија со луѓе. Второто ниво на кое ги анализиравме податоците, а за кое сметавме дека е зголемен потенцијалниот ризик за станување жртва на трговија со луѓе, е подготвеноста на испитаниците да прифатат работа во странство без потребната документација (пасош, виза, дозвола за работа), и како категорија за која сметавме дека е најподатлива или потенцијалниот ризик за подложност за трговија со луѓе е најголем, се испитаниците кои изразија подготвеност да платат за фалсификување на патна исправа, само да заминат на работа во странство.

Значи, користејќи го критериумот: подготвеност на испитаникот за заминување во странство на регуларен начин или без потребните документи односно со фалсификувани исправи, ја добивме следната основа за истражување, односно нивоата на анализа на податоците.

Табела бр. 1 Подготвеност на граѓаните да одат во странство со и без документи

Подготвеност да одат во странство	Прифаќаат работа во странство	Би оделе без документи	Би платиле за фалсификување пасош
	%	%	%
Да	76.5	17.2	11.6

Не	23.1	81.8	87.9
Одбива одговор	0.4	1.0	0.5
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Од презентираниите податоци се гледа дека најголемото мнозинство од ромската популација или повеќе од три четвртини (76.5%) од нив покажуваат подготвеност да одат на работа во странство. Многу е помал процентот на испитаниците кои покажуваат подготвеност да заминат во странство без потребната документација (17.2%), а најмалку, оние кои се подготвени да платат за фалсификување на патна исправа (11.6%).

Оттука, најголемиот број од испитаниците спаѓаат во категоријата која, според нашиот пристап, има најмал ризик за подложност на трговија со луѓе. Меѓутоа, при процената на ризикот да се стане жртва на оваа појава треба да се има предвид и фактот дека голем број од жртвите на трговија со луѓе, според емпириски сознанија, тоа станале поради невнимателност, односно биле доведени во заблуда дека на најрегуларен начин одат да работат во странство.

Со оглед дека, предмет на истражување е утврдување на факторите кои го зголемуваат ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе, во фокусот на нашиот интерес беа токму факторите кои што имале влијание врз селектирањето на двете групи испитаници - испитаници кои сакаат да заминат на работа во странство на регуларен начин и испитаници кои тоа би го сториле нерегуларно.

3. Фактори кои беа испитувани

Полот на испитаниците

Полот како биолошки белег има влијание во многу сфери и на различни начини се одразува врз социјализацијата на личноста, врз формирањето на ставовите, што, пак, има свое влијание врз нејзиното однесување. Тие разлики се покажаа и во истражувањето. Мажите нешто почесто (83.2%) го оценуваат животот во странство како полесен и поубав, во однос на жените - 69.1%. Исто така мажите изразуваат поголема подготвеност да прифатат работа во странство (82.3%), а таа подготвеност кај жените е нешто помала и изнесува 74.4%. Истиот сооднос на разлики се задржува и кога е во прашање ситуацијата да прифатат понуда да работат во странство без потребните документи - таква согласност изразиле 22.0% од мажите и 16.3% од жените. Подготвеност да платат за фалсификување патна исправа за да заминат на работа во странство изразиле 15.3% од мажите и 10.3% од жените. Оттука, според истражувачките сознанија, кај мажите е нешто поизразен ризикот за подложност на трговија со луѓе во однос на жените.

Возраст на испитаниците

И за возраста, како биолошка карактеристика на личноста, се однесува сè она што беше кажано за половата припадност, односно нејзиното влијание врз формирањето на ставовите и однесувањето на личноста. Тоа се покажа и во однос на предметот на нашето истражување - подготвеноста да одат на работа во странство, на регуларен и на нерегуларен начин. Според истражувачките резултати, најголема подготвеност да заминат на работа во странство покажуваат испитаниците на возраст од 20 до 40 години:

Табела бр. 2 Возраста на испитаниците и нивната подготвеноста да одат во странство

Испитаникот е на возраст	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
До 15 години	10.2	10.0	13.1

Од 16 до 17	10.4	12.1	9.8
Од 18 до 19	6.9	7.7	11.5
Од 20 до 25	26.5	31.9	32.8
Од 26 до 30	15.8	14.2	14.8
Од 31 до 35	14.6	9.9	8.2
Од 36 до 40	15.3	13.2	9.8
Без одговор	0.2	0	0
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Кога, пак, е во прашање заминувањето на работа во странство без потребните документи или со фалсификувани документи, истражувачките сознанија покажуваат дека доаѓа до промени во однос на возраста, имено, испитаниците на возраст 19 до 25 години покажуваат поголема подготвеност да заминат во странство на работа без законски регулирани односи (види табела бр.2).

Ниво на образование

Нивото на образование е основа која ја обезбедува материјалната (преку вработување) и општествена положба (вработување на определено место) на поединецот и на неговото семејство. Нивото на образование се покажа како фактор кој влијае врз определбата на граѓаните да одат на работа во странство, со или без потребните документи. Општо земено, постои обратно пропорционален однос помеѓу нивото на образование на испитаниците со подготвеноста да заминат на работа во странство. Истата тенденција е задржана и кога е во прашање подготвеноста на испитаниците да одат на работа во странство без потребните документи, или да платат за фалсификување на пасош.

Табела бр. 3 Ниво на образование на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

	Граѓаните се подготвени да:			
Образование на испитаникот:	Структура во примерок	Прифатат работа во странств	Да одат без докумен	Да платат за фалсификување

		о	ти	пасош
	%	%	%	%
Неписмен	13.80%	15.1	25.3	19.7
Без образование	8.70%	7.9	9.9	13.1
До 4 - то одделение	15.20%	16.6	17.6	13.1
До 8 - мо одделение	25.00%	24.3	18.7	21.3
Завршено 8одделение	22.50%	23.0	19.8	24.6
Незавршено средно	5.10%	4.2	1.1	1.6
Завршено средно	8.10%	7.2	6.6	3.3
Више образование	0.90%	1.0	1.1	1.6
Високо образование	0.40%	0.5	0	1.6
Одбива одговор	0.20%	0.2	0	0
Вкупно:	100.00%	100.0	100.0	100.0

Како фактор кој ја зголемува можноста да се стане жртва на трговија со луѓе во однос на нивото на образование се покажа неписменоста и отсуството на образование. Меѓутоа, отсуството на образование за испитаниците значи и најнизок општествен и материјален статус, кои секако влијаат врз мотивите и желбата на испитаниците да одат на работа во странство во потрага за подобар живот.

Брачна состојба

Брачниот статус на испитаникот се покажува како значаен, односно постои поврзаност со нивната подготвеноста да заминат на работа во странство - на законски и незаконски начин.

Табела бр. 4 Брачната состојба на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

	Граѓаните се подготвени да:		
Испитаникот е во:	Прифатат работа во	Да одат без	Да платат за фалсификување

	странство	документи	пасош
	%	%	%
Брак - регистриран	44.6	31.9	26.2
Нерегистрирана заедница	16.3	22.0	16.4
Разведен/а	4.5	3.3	6.6
Разделен/а	1.0	1.1	0
Вдовец, вдовица	1.2	1.1	1.6
Не е во брак	32.2	40.7	49.2
Друго	0.2	0	0
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Оваа тенденција е особено евидентна кај лицата што не се во брак. Додека пак, брачниот статус изразен преку живот во нерегистрирана заедница, статус на разведени, исто така има значење за зголемување на подложноста да се стане жртва на трговија со луѓе.

Број на членови на домаќинството

Бројот на членовите на домаќинството, исто така, според истражувачките сознанија, покажува одредена релација со потенцијалниот ризик за појавата на трговија со луѓе. Меѓутоа, и во овој контекст, треба да се нагласи дека бројот на членовите на семејството или домаќинството не може само по себе да биде фактор кој го зголемува ризикот за трговија со луѓе, туку само како фактор кој влијае врз материјалната состојба на домаќинството. Секако дека лошата материјална состојба влијае врз желбата, а и подготвеноста на граѓаните да заминат во странство со цел да заработат, или да обезбедат егзистенција за своето семејство. Оттука, колку материјалната состојба на семејството е полоша, толку желбата, а и потребата да се замине во странство е поголема, а со тоа се намалува и чувствителноста за опасностите кои се присутни во тоа заминување.

Истражувачките сознанија покажуваат и на оваа релација:

Табела бр. 5 Бројот на членови на домаќинството и подготвеноста да одат во странство

Број на членови на семејство	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
Еден	0.5	1.1	1.6
Два	5.4	6.6	3.3
Три	10.1	11.0	13.1
Четири	21.0	13.2	13.1
Пет	27.0	31.9	26.2
Шест	14.9	13.2	21.3
Седум	8.9	9.9	9.8
Осум	6.7	5.5	6.6
Девет	2.7	3.4	4.9
Десет и повеќе	3.7	4.4	0
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Од презентираниите податоци може да се забележи дека зголемувањето на бројот на членовите на домаќинството влијае врз желбата на граѓаните да одат на работа во странство. Меѓутоа не покажува правилни тенденции. Како најризицини во тој поглед се јавуваат петочлените и шесточлените домаќинства.

Станбени услови

Вид на живеалиште

Станбените услови во кои живее испитаникот, според истражувачките резултати, претставуваат еден од факторите кој може да го зголеми потенцијалниот ризик граѓанинот да стане жртва на трговија со луѓе. Како параметри за станбените услови на испитаникот се зедоа: видот на живеалиштето и бројот на собите што домаќинството ги има на располагање.

Преку испитувањето на видот на живеалиштето на испитаникот со неговата подготвеност да замине на работа во странство, на регуларен и нерегуларен начин, добиени се следните истражувачки сознанија:

Табела бр. 6 Станбените услови и подготвеноста да одат во странство

Испитаникот живее во:	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
Куќа без водовод, канализација	6.0	7.7	8.2
Подпросечна куќа	27.0	38.5	34.4
Просечна куќа	53.0	48.4	52.5
Убава куќа	11.3	1.1	1.6
Друго	2.6	4.4	3.3
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Податоците покажуваат дека, во однос на ризикот за трговија со луѓе значаен е животот во Куќа без водовод, канализација и подпросечна куќа (види табела бр. 6).

Број на соби во домот

Елемент кој ги определува станбените услови на живеење на испитаникот е и бројот на собите што семејството ги има на располагање. Во однос на овој елемент на станбените услови, состојбата за подложност на трговија со луѓе, според истражувачките сознанија, е следна:

Табела бр. 7 Бројот на собите во домот на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

Колку соби има во домот:	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%

Една соба	21.5	30.8	27.9
Две соби	40.8	40.7	41.0
Три соби	21.0	16.5	19.7
Повеќе од три	16.1	9.9	11.5
Одбива одговор	0.5	2.2	0
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Од презентираниите сознанија се гледа дека и станбените услови за живеење следени преку бројот на собите што испитаниците ги имаат на користење, се значајни за зголемување на можноста да се стане жртва на трговија со луѓе. Притоа, живеењето само во една соба на домаќинството го зголемува тој ризик.

Станбените услови во кои живее испитаникот, сами по себе не можат да претставуваат фактори кои го зголемуваат потенцијалниот ризик да се стане жртва на трговија со луѓе. Тие претставуваат еден од индикаторите за материјалната и општествената положба на граѓаните. Оттука, констатираната поврзаност треба да се посматра само од тој аспект.

Вработеност

Вработеноста на испитаниците е една од најзначајните детерминантите која го определува материјалниот и социјалниот статус на луѓето. Тоа е фактор што влијае врз социјалната сигурност, но на одреден начин влијае врз ставовите на граѓаните, а во крајна линија го определува и нивното однесување. Оотука, во фокусот на нашето истражување беше и утврдување, дали фактот на вработеност има влијание врз потенцијалниот ризик да се стане жртва на трговија со луѓе, односно да ли ја зголемува нивната ранливост во таа насока.

Истражувањето ја покажа следната ситуација:

Табела бр. 8 Вработеноста на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

Вработеност на	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во	Да одат без документи	Да платат за фалсификување

испитаникот	странство		пасош
	%	%	%
Да	6.7	8.8	11.5
Не	92.3	91.2	88.5
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Добиените податоци покажуваат голема поврзаност на невработеноста на испитаниците со ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе изразен преку нивната подготвеност да заминат во странство, како на регуларен, исто така и на нерегуларен начин.

Невработеноста, реално е најголем проблем за нашите граѓани. Тоа, впрочем се гледа и од одговорите на прашањето за визијата за нивната иднина. Најмногу, преку 80% од испитаниците, своите желби за иднина ги врзуваат со вработување.

Изгледи да се вработи

Во фокусот на нашиот интерес беше и влијанието на изгледноста (верувањето) на испитаниците дека ќе најдат работа, врз нивната подготвеноста да прифатат работа во странство на легален односно нелегален начин - без потребните документи или да платат за фалсификување на патна исправа. Оваа околност се покажа како значајна за предметот на нашето истражување на следниот начин:

Табела бр. 9 Вработеноста на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

Изгледи да се вработи испитаникот	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
Да	40.8	30.0	37.7
Не	47.0	53.8	49.2
Не знае	1.7	3.3	1.6
Вработен	6.4	8.8	11.5

Одбива одговор	4.0	3.3	0
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Не гледањето перспектива за вработување во сопствената земја е фактор кој значајно влијае врз определбата на испитаниците да прифатат работа во странство, па дури тоа да го сторат без предвидените документи, односно со фалсификувани патни исправи. Испитаниците кои се надеваат на вработување, покажуваат многу помала подготвеност да заминат на работа во странство на нерегуларен начин - без предвидените документи, односно со фалсификувани патни исправи.

Приходи во семејството

Месечните приходи во семејството се една од најзначајните детерминанти на материјалниот статус на семејството. Дали и во колкава мера може да се најде поврзаност помеѓу материјалната состојба на домаќинството со ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе, може да се проследи низ истражувачките сознанија:

Табела бр. 10 Приходи во домаќинството на испитаниците и подготвеноста да одат во странство

Приходи во домаќинството на испитанико	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
До 3000 ден.	53.0	56.0	49.2
3001 до 4000	13.1	11.0	14.8
4001 до 5000	7.7	7.7	8.2
5001 до 7000	11.9	12.1	11.5
7001 до 10000	5.4	5.5	6.6
10001 - 15000	4.0	2.2	3.3
15001 - 20000	1,5	0	1,6
20001 - 30000	1.0	2.2	3.3

Над 30000	0.2	0	/
Не одговорил	2.0	3.3	1.6
Не знае	0.2	0	/
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Се забележува одредена поврзаност на зголемен ризик за трговија со луѓе со пониските примања на домаќинствата, но не може да се проследи јасно изразена тенденција.

Ставови и информираност

Ставовите и степенот на информираноста секако се фактори кои во одреден степен влијаат и го определуваат однесувањето на луѓето. Оттука, во ова истражување се определивме да го утврдуваме влијанието на ставовите и нивото на информираноста на припадниците на ромската етничка заедница по одредени прашања, врз нивната ранливост за појавата на трговија со луѓе.

“Животот во странство е полесен и поубав”

Позитивниот став кон странство изразен преку “животот во странство е полесен и поубав” беше во фокусот на нашиот интерес. Тој се покажа како значаен, односно покажа дека, на одреден начин влијае врз ризичноста да се стане жртва на трговија со луѓе. Имено, испитаниците кои сметаат дека “животот во странство е полесен и поубав” изразуваат поголема подготвеност да одат да работат во странство, како и тоа да го сторат без потребните документи, па дури и да платат за фалсификување на патна исправа (табела бр. 11).

Табела бр. 11 Позитивен став кон странство и подготвеноста на испитаниците да одат на работа во странство

Животот во странство е полесен и поубав	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%

Да	80.2	76.9	80.3
Не	10.6	12.1	8.2
Одбива одговор	0.2	0	0
Не знае	8.9	1.1	11.5
Вкупно:	100.0	100.0	100.0

Презентираните сознанија покажуваат дека позитивниот став кон странство го зголемува мотивот и желбата кај испитаниците да одат на работа во странство, дури се забележува дека тоа има влијание и врз подготвеноста на испитаниците да заминат на работа во странство без потребни документи, или, дури и, да платат за фалсификување на патна исправа. Се работи за став кој ја зголемува можноста полесно да се стане жртва на трговија со луѓе.

Опасности за луѓето што одат во странство

Степенот на информираност на граѓаните за одредена појава, настан, опасност итн., може да влијае врз формирањето на ставовите, а во крајна линија го определуваат и нивното однесување.

Информираноста на луѓето за опасноста на кои може да бидат изложени во странство, се покажа дека влијае врз одлуката и подготвеноста на испитаниците да заминат на работа во странство. Имено, испитаниците кои сметаат дека луѓето што одат во странство ги демнат опасности кои објективно ги загрозуваат, покажуваат помала подготвеност да заминат на работа во странство, како и тоа да го сторат без потребните документи или да платат за фалсификување патна исправа. Тоа се гледа и од добиените сознанија:

Табела бр. 12 Постојат опасности во странство и подготвеноста на испитаниците да одат на работа во странство

Постојат опасност во странство	Граѓаните се подготвени да:		
	Прифатат работа во странство	Да одат без документи	Да платат за фалсификување пасош
	%	%	%
Да	43.8	26.4	28.5

Не	48.0	63.7	62.3
Одбива одговор	5.7	7.7	6.6
Не знае	2.5	2.2	1.6
Вкупно	100.0	100.0	100.0

Во нашето истражување, како значаен фактор со потенцијал за зголемување на ранливоста на испитаниците со трговија со луѓе, се покажа нивната неинформираност за опасностите што ги демнат во странство. Доколку не се свесни за тие опасностите, полесно се решаваат, односно изразуваат став да заминат во странство на работа, дури и без потребните исправи или да платат за фалсификување на патна исправа.

Препознатливоста на појавата трговија со луѓе

Информираноста за појавата трговија со луѓе, која секако е најсериозната и најголема опасност за луѓето што одат во странство, се јавува како фактор што влијае врз мотивите и ставовите на испитаниците за заминување на работа во странство.

Интересно е дека дури 37.5% од испитаниците не можат да го препознаат поимот трговија со луѓе, што секако претставува многу висок степен на неинформираност на испитаниците, кое воедно значи и зголемување на ризикот кај оваа популација за трговија со луѓе. Истото се поткрепува и со сознанијата дека стереотипите се присутни и преовладуваат, посебно по однос на ставот дека самите жртви се најчесто виновни за втурнувањето во ланецот на трговија со луѓе (и тоа 49.5% од испитаниците), како и дека таквата ситуација на нив не може да им се случи (78.5%).

Интересно е дека речиси подеднакво испитаниците што слушнале и не слушнале за поимот трговија со луѓе се определуваат да одат на работа во странство. Во однос пак на лицата што покажуваат поголема подготвеност да заминат во странство на работа изразено преку нивната подготвеност да заминат во странство без потребните документи или со фалсификувана патна исправа, информираноста за постоење појава трговија со луѓе има определено влијание. Така кога станува збор за подготвеноста да одат на работа во странство без потребните документи, од лицата што слушнале за појавата трговија со луѓе, 13.4% изразиле подготвеност да одат во странство без потребните документи, а од испитаниците што не слушнале за појавата трговија со луѓе, дури 23.7%, изразиле таква подготвеност.

Кога е во прашање подготвеноста на испитаниците да платат за фалсификување пасош за да можат да заминат во странство состојбата е следна: од испитаниците кои слушнале за таа појава, 9.5% изразиле подготвеност да платат за фалсификување на патна исправа, а од оние што не слушнале за појавата на трговија со луѓе тој процент изнесува 15.2%.

Град со најголем ризик за трговија со луѓе

Истражувачките сознанија покажаа дека постои и територијална загроеност во однос на ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе. Имено, според нив, граѓаните на Прилеп и Штип се позагрозени да станат жртви на трговија со луѓе во споредба со Ромите од Скопје.

Табела бр. 13 Местото на живеење и подготвеноста на испитаниците да одат на работа во странство

Град	Структура во примерокот	Прифаќаат работа во странство	Би оделе без документи	Би платиле за фалсификување пасош
	%	%	%	%
Штип	27.2	27.4	27.8	32.8
Прилеп	28.5	33.8	43.3	39.7
Скопје	44.3	38.8	28.9	27.9
Вкупно:	100.0	100.0	100.0	100.0

Според истражувачките сознанија, припадниците на ромската етничка заедница од Прилеп се најзагрозени како потенцијални жртви на трговија со луѓе. Имено, тие во структурата на примерокот на истражувањето учествуваа со 28.5%, а во сите останати категории се забележува пораст на нивното учество, кој е особено изразен во категоријата на испитаниците кои изразуваат подготвеност да заминат во странство на работа без потребните документи (види табела бр. 13).

Во однос на испитаниците од Штип, се забележува дека нивното учество е зголемено во категоријата на испитаници што изразиле подготвеност да платат за фалсификување пасош за да заминат на работа во странство.

За разлика од нив, кај испитаниците од Скопје се забележуваат спротивни тенденции. Имено, учеството на оваа популација во примерокот е 44.3%, а во категоријата на лица кои се подготвени да одат во странство 38.8%, 28.9% се испитаниците што се подготвени да одат без документи, а 27.9% се оние што се подготвени да платат за фалсификување на патни документи (табела бр. 14).

Овие сознанија упатуваат на тоа дека во Прилеп, факторите кои го зголемуваат ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе се со најизразено дејство, но и спротивно истите фактори во Скопје делуваат со помал интензитет. Поинаку кажано, припадниците на ромската популација од Прилеп се најзагрозени да станат жртви на трговија со луѓе, додека, пак, Ромите од Скопје се со намал ризик да бидат вовлечени во ваква појава.

Значи, Прилеп е град во кој граѓаните од ромската етничка заедница се со најголем потенцијален ризик за подложност на трговија со луѓе, заради тоа беше направена дополнителна анализа, за да се дојде до објаснување на ваквата состојба. Анализата на вкрстените податоци покажа дека сите околности кои ги наведовме како фактори кои го зголемуваат потенцијалниот ризик за трговија со луѓе во Прилеп делуваат со зголемен интензитет. Имено, испитаниците со ромско потекло од Прилеп се со најниско ниво на образование: секој трет испитаник (36.7%) е неписмен или без образование, такви испитаници од Штип се 25.2%, а од Скопје само 12.0%. Во Прилеп, процентот на невработени испитаници изнесува 98.7%, тој процент во Штип е 87.4%, а во Скопје 91.9%. Истите односи се забележуваат и во однос на материјалната состојба мерена според вкупниот приход на домаќинството на испитаниците. Така, 70,0% од испитаниците во Прилеп се со најниски приходи по домаќинство, до 3000 денари, во Штип се 49.0% од испитуваните домаќинства и во Скопје тој процент е најмал - 37.8%.

Оваа дополнителна анализа, практично претставува потврда на добиените сознанија за факторите кои го зголемуваат потенцијалниот ризик за трговија со луѓе.

Проституција

Во рамките на истражувањето, една тематска целина беше посветена на проституцијата. Ова беше направено од причина што постои тесна поврзаност помеѓу проституцијата и трговијата со луѓе. Жените кои доброволно даваат сексуални услуги за одреден надомест се најризичната група од која се регрутираат жртвите на трговија со луѓе. Главно, уличните проститутки се локални жени и девојки меѓу 14 и 60

години. Со исклучок на повозрасните жени, сите жени работат за подведувачи кои се обично нивни сопрузи или љубовници. Жените кои работат на улица доаѓаат од најсиромашните региони на државата и од најсиромашните населби во Скопје. Некои од нив се Роми, според националната припадност⁵.

Наша цел беше да го утврдиме постоењето на скриената проституција, како и перцепцијата за проституцијата од страна на женската ромска популација. Во овој контекст, при анализирање на податоците за проституцијата, сакаме да се навратиме на едно објаснување од методолошкиот дел. Имено, од соработниците кои ја реализираа анкетата бевме информирани дека до крај не можеле да ја испочитуваат инструкцијата - да бидат сами со испитаничката во времето на реализацијата на разговорот. Поради лошите временски услови, анкетата се спроведувала и во присуство на други членови на домаќинството, поради што одговорите на прашањата кои имаа имтимен карактер беа социјално пожелни за ромската средина. Од тие причини, таму каде што постоеја сериозни индикации за расчекор помеѓу добиените одговори со реалната состојба, тие прашања посебно не ги анализираме. Со оглед на фактот што само во оваа тематска целина постоеја прашања со интимна природа, ќе ги анализираме прашањата што се однесуваат на делот за перцепцијата на проституцијата.

Оваа батерија на прашања беше поставувана само на женскиот дел од испитуваната популација - вкупно беа анкетирани 391 испитанички.

Интересно е тоа што на прашањето дали им е познато што претставува проституција, секоја четврта испитаничка дала негативен одговор.

За тоа дека проституцијата е раширана во последните години изјавија дури 66.0% од испитаничките. Испитаничките идентификуваа повеќе причини поради кои жените се вовлекуваат во проституција, меѓутоа, како најчеста беше наведена сиромаштијата на граѓаните (35.5%), а веднаш потоа беше наведено дека тоа е лесен начин на заработувачка (9.7%) (види табела бр. 14).

Табела бр. 14 Причини за проституцијата

Причини за проституцијата	Н	%
Сиромаштија	139	35.5
Начин лесно да се заработи	38	9.7

⁵ Здружение ЕСЕ, *Извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жената*, Скопје 2005, стр.37,

Забава	18	4.6
Друго	11	2.8
Одбива да одговори	36	9.2
Не знае што е проституција	72	18.4
Повеќе причини	77	19.7
Вкупно:	391	100.0

Интересно е дека секоја трета испитаничка (32.1%) изрази страв дека може да биде вовлечена во проституција. Во прашање е висок степен на изразен страв. Од тие причини направивме вкрстување на податоците за да се согледа кои се доминантните карактеристики на оваа категорија на жени. Притоа го добивме следниот профил на жени кои се плашат дека може да бидат вовлечени во проституција. Имено, тоа најчесто се жени од Прилеп, што имаат три деца, потекнуваат од седумчлено домаќинство, на возраст од 18 - 19 години, најчесто живеат во нерегистриран брак, се со образование до четврто одделение, најчесто се невработени, доминираат жените кои не веруваат дека имаат можност да се вработат и се со исклучително лоша материјална положба - со вкупни приходи на домаќинството до 3000 денари, и со лоши станбени услови - како домаќинство имаат на располагање само по две соби. Што кажуваат овие истражувачки сознанија? Жените кои изразуваат страв дека може да бидат вовлечени во проституција спаѓаат во категоријата на граѓани кои се на мрагините на општественото живеење, со несигурна егзистенција, несигурна иднина. Во прашање се жени на кои државата не им обезбедила ни минимум социјална сигурност, уште помалку некоја перспектива. Живејќи во такви услови, борејќи се за егзистенција за себе и за своето семејство, најверојатно биле изложени на различни искушенија, меѓу кои можеби била и сексуална експлоатација, или, пак, биле сведоци на такво нешто. Таквата нивна стварност, доколку им се влошат приликите или им се зголеми несигурноста, можеби ги тера да размислуваат дека еден од излезите или крајно решение им е проституцијата. Не е исклучена ниту можноста, во оваа категорија на испитанички да има и жени кои веќе даваат комерцијални сексуални услуги.

Со оглед на тесната поврзаност помеѓу проституцијата и трговијата со луѓе, нивната слична етиологија, односно идентичните детерминанти на настанување, може да се констатира дека, Ромките на возраст од 18-19 години се особено ранливи во однос на подложноста на трговија на луѓе. Тоа се должи на нивната невработеност, ниското ниво на образование, лошите материјални и станбени услови, непрепознатливоста на

трговијата за луѓе, неинформираноста за опасностите што демнат во странство, присуството на стереотипи во однос на појавата изразени преку ставот дека најчесто самите жртви се виновни за втурнување во ланецот на трговијата со луѓе итн.

4. Посвојување

Во законската дефиниција за трговија со луѓе стои дека и незаконското посвојување претставува негов облик. Ние сметаме дека посвојувањето, доколку тоа е сторено заради експлоатација на посвоеното дете, претставува незаконско посвојување.

Овој облик на трговија со луѓе беше ставен во фокусот на нашето истражување од причина што се имаа сознанија дека има случаи на злоупотреба на посвојување. Нас нè интересираше да утврдиме: дали помеѓу ромското население постои посвојување со цел идниот посвоеник да биде искористен за питачење или друг вид на експлоатација. Сознанијата што ги добивме во текот на истражувањето се мошне индикативни. Имено, дури секој трет испитаник (30.4%) се изјасни дека има посвојување со намера за експлоатација, а дека такво посвојување се случува многу ретко се изјаснија 6.5% од испитаниците (табела бр. 15).

Табела бр.15 Дали има посвојување заради експлоатација

Дали има посвојување заради експлоатација	Н	%
Да	160	30.4
Да, многу ретко	34	6.5
Не ми е познато	215	40.8
Нема	108	20.5
Одбива да одговори	10	1.9
Вкупно:	527	100.0

Со оглед дека оваа појава (посвојување заради експлоатација) не била во фокусот на истражување во нашата земја (барем на авторката на текстот тоа не ѝ е познато), секако дека се наметнува потребата, на ова прашање сериозно да се пристапи и да му се посвети многу повеќе внимание, особено самостојно да се истражи, за да се утврди дали се работи за вистинска појава, или, пак, само за впечаток на испитаниците. Оскудноста на податоците со кои располагаме не дозволува подецидни констатации.

5. Договорени бракови

Спред законското дефинирање на трговија со луѓе определено во нашиот КЗ, конститутивен елемент на дефиницијата претставуваат и присилните бракови.

Согласно на традицијата кај ромската популација, дел од нашето истражување беше посветено на договорените бракови. Добиените истражувачки сознанија го оправдаа нашиот пристап да се истражуваат договорени бракови. Имено, дури 68.2% од испитаниците, дадоа потврден одговор на прашањето: "Дали меѓу ромската популација има родители кои договараат бракови за нивните деца?" (табела бр. 16).

Табела бр. 16 Присутност на договорени бракови помеѓу ромската популација

Дали има родители кои договараат бракови за нивните деца?	Н	%
Да	360	68.2
Не	129	24.4
Не може да оцени	37	7.0
Одбива да одговори	2	0.4
Вкупно:	528	100.0

Во насока на тоа дали постои елемент на присила, кое пак значи дека не доближува до законското дефинирање на трговија со луѓе, на испитаниците им беше поставено и прашањето за тоа дали децата мора да ги послушаат родителите во случај на договорени бракови. Добиените одговори укажуваат на неповолна ситуација во оваа смисла. Имено, дури 38.6% од испитаниците се изјаснија дека децата мора да ги послушаат родителите во случај да им договорат брак.

Табела бр. 17 Степен на послушност на децата при договорени бракови

Дали децата мора да послушаат кога родителите ќе им го договорат бракот?	Н	%
---	----------	----------

Да	204	38.6
Не	175	33.1
Не му/и е познато	49	9.3
Одбива да одговори	5	0.9
Нема договорени бракови	95	18.0
Вкупно:	528	100.0

Договорените бракови се реалност во нашата држава, а тоа има потекло во традицијата на ромската популација. Едновремено треба да се укаже и на фактот дека постои тенденција на намалување, односно неприфаќање на договорените бракови од страна на младата генерација.

“Често родителите договараат брак за нивните деца. Меѓутоа, ако детето си има своја љубов, тогаш се случува, после веридбата, пред да стапат во брак, женските деца да одат како бегалки, и тоа е чест случај во нашата средина” (припадничка на ромска популација на возраст од 50 години од Скопје).

Истражувачките сознанија укажувајќи на присуството на договорените бракови како на наша реалност, воедно, упатуваат на потребата за преземање активности (едукативни, нормативни итн.) во насока на менување на ставовите на граѓаните и промена на практиката во однос на договорените бракови.

Анализата ја подготви проф. д-р Виолета Чачева

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Постои широка основа, односно голем потенцијал за регрутирање жртви на трговија со луѓе помеѓу ромската популација. Потенцијални жртви на трговија со луѓе претставуваат дури 72.6% од испитаниците, односно толку би прифатиле понуда да одат на работа во странство.

Овој ризик е многу зголемен кај 17.1% од испитуваната популација, а тоа се испитаниците што изразиле согласност да прифатат понуда за работа во странство без соодветна документација, односно без пасош и виза.

Најголем е ризикот или извесноста да се стане жртва на трговија со луѓе кај 11.6% од испитуваната популација, односно, тоа се испитаниците кои изразија подготвеност да платат за фалсификување документи кои би им овозможиле одење на работа во странство.

1. Фактори на ризик

- **Припадниците на ромската етничка заедница од Прилеп** се најзагрозени како потенцијални жртви на трговија со луѓе, споредбено со Штип, а особено со Скопје.
- **Испитаниците на возраст од 18 до 25 години** се посебно ризични со оглед на нивната подготвеност да заминат во странство на работа, на регуларен и на нерегуларен начин.
- **Ниското ниво на образование**, особено неписменоста и отсуството на образование се фактори кои ја потенцираат можноста да се стане жртва на трговија со луѓе.
- **Животот во куќа без водовод и канализација и потпросечна куќа**, како и живеењето само во една соба го зголемува ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе.
- **Невработеноста и неизвесноста да се вработат** испитаниците се фактори со влијание врз ризикот да се стане жртва на трговија со луѓе, односно ја зголемуваат нивната ранливост во таа насока.

- **Испитаниците со најмали приходи на ниво на домаќинство** (до 3000 денари) се со зголемен ризик како потенцијални жртви на трговија со луѓе.
- **Позитивниот став кон животот во странство** ("таму животот е полесен и поубав"), го зголемува мотивот и желбата кај испитаниците да одат на работа во странство, а ја зголемува и подготвеноста на испитаниците да заминат на работа во странство без потребни документи и да платат за фалсификување на патна исправа.
- **Неинформираноста на испитаниците** за опасностите што ги демнат во странство е фактор кој ја зголемува подложноста на испитаниците на трговија со луѓе. Доколку не се свесни за тие опасностите, полесно се решаваат, односно изразуваат став да заминат во странство на работа, дури и без потребните исправи.
- **Непрепознатливоста на појавата трговија со луѓе** ја зголемува подготвеноста на испитаниците да заминат во странство на нерегуларен начин.

2. Присуство на незаконско посвојување

Истражувачките сознанија дадоа сериозни индикатори за присуство на незаконско посвојување помеѓу ромската популација. Во таа насока се одговорите на секој трет испитаник (30.4%), кој се изјасни дека има посвојување со намера за експлоатација, а дека такво посвојување се случува многу ретко се изјаснија 6.5% од испитаниците.

3. Присуство на договорени бракови

Како посебен облик на трговија со луѓе може да бидат договорените бракови, кои се карактеристични за ромската популација, кои се објаснуваат и се оправдуваат со нивните културолошки карактеристики. Фактот дека дури 68.2% од испитаниците, дадоа потврден одговор на прашањето "Дали меѓу ромската популација има родители кои договараат бракови за нивните деца?", а дека 38.6% од испитаниците се изјаснија дека децата мора да ги послушаат родителите во случај да им договорот брак, говори за распространетоста на оваа појава. Ако, пак, станува збор за многу млади лица, тогаш не е исклучена и можноста за трговија со деца.

Истражувачките сознанија покажаа дека се потребни промени во различни сфери за да дојде до намалување на потенцијалниот ризик за подложност на трговија со луѓе:

- подобрување на економско - социјалниот статус на припадниците на ромската етничка заедница преку подобрување, односно поголемо вклучување на Ромите во сите нивоа на образование, нивно поголемо вработување, подобрувањето на станбените услови итн.
- сензибилизирање на граѓаните со ромско етничко потекло за трговија со луѓе, преку информирање за појавата, а со цел пепознавање на појават атрговија со луѓе, како и информирање за сите опасности и ризици при одење на работа во странство.
- менување на присутната традиција за склучување на договорени бракови.
- воведување на механизам на контрола при посвојување, откривање на незаконското посвојување итн.
- Континуирано следење по пат на истражување на состојбата со трговија со луѓе меѓу ромската популација, обемот на појавата и причините за нејзиното појавување.
- Обука на сите лица за кои се претпоставува дека може да дојдат во допир со жртвите на трговија со луѓе.

ПРЕПОРАКИ

Политики и законодавство

1. Да се подготви Национален план за акција за спречување на трговија со луѓе и да се алоцираат средства од државниот буџет со цел имплементација на истиот;
2. Во Националниот план за акција да се утврдат активностите и особено да се предвиди временска рамка за нивно преземање, индикативен буџет и план за следење на напредокот;
3. Да се подготви долгорочна превентивна стратегија за развивање и имплементирање на превентивни активности за спречување на појавата.

Институционални рамки

1. Да се обезбеди институционална структура која ќе биде одговорна за координација и евалуација на активностите насочени кон превенирање на трговијата со луѓе;
2. Развивање на соодветна база на податоци за жртвите на трговија со луѓе;
3. Да се зајакнат постоечките домашни и меѓународни мрежи за спречување на трговија со луѓе;
4. Да се зајакнат постоечките сервиси на државата за обезбедување на соодветна помош и поддршка за жртвите на трговија;
5. Државата да подготви посебни програми за надминување на социјалниот ризик кај посебно вулнерабилните групи на ромско население (млади девојки и деца на улица);
6. Да се подготват посебни програми за економска реинтеграција на ризичните групи (жени и деца);

7. Јакнење на партнерството помеѓу локалните авторитети и граѓанското општество заради обезбедување на мултидисциплинарен координиран пристап на локално ниво во насока на преземање на активности за превенција, сузбивање, и развивање на програми за рехабилитација;
8. Државата треба да инсистира на доследна примена на Законот во врска со задолжителноста на основното образование преку предвидување казни за родителите итн. и
9. Државата треба да преземе активности за надминување на објективните пречки за следење на наставата на овие ризични групи - да се обезбеди превоз за учениците, бесплатни учебници, отворање на училишта во одредени средини итн.

Градење на капацитети

1. Да се обучат едукатори на врсници за да работат со жртви на трговија со луѓе, а особено со групи кои се посебно ризични да бидат втурнати во ланецот на трговија со луѓе;
2. Да се обезбеди континуирана едукација на полицијата, судиите и јавните обвинители;
3. Да се обезбеди специјализирана едукација на социјалните и здравствените работници за специфичниот приод при обезбедување на социјална и здравствена помош на ромското население;
4. Да се обучат претставници од локални ромски невладини организации со цел понатамошно користење на нивните капацитети во преземање на превентивни активности наменети за локалното ромско население;
5. Да се обучат претставници од локални ромски невладини организации за надминување на традиционалните и културните практики.

Превенција

1. Да се организираат обуки и информативни работилници за наставно - образовниот кадар;
2. Потребна е застапеност на информации од областа на образованието заради давање помош во обезбедување благосостојба на семејството (семејното здравје, сексуално преносливите болести и сексуалното насилство), вклучувајќи ги и информациите и советите за семејно планирање;

3. Да се спроведат истражувања со цел добивање на солидна емпириска основа за утврдување на причините и факторите кои допринесуваат за посебната ранливост на ромското население;
4. Да се организираат кампањи финансирани од страна на државата за подигање на свесноста кај ромското население за феноменот трговија со луѓе;
5. Организирање на сеопфатна медиумска кампања за надминување на традиционалните и културните практики кои во голема мера придонесуваат за вулнерабилноста кај ромското население по однос на феноменот трговија со луѓе.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
1. Трговија со луѓе во Република Македонија - претпоставки	6
2. Зошто се истражува трговијата со луѓе кај ромската популација?.....	7
3. Предмет на истражување	8
4. Цели на истражувањето	9
5. Методолошки пристап	10
6. Примерок на истражувањето	10
7. Процена на истражувачкиот материјал	12
8. Истражувачки тим	12
9. Анкетарски тим	13
10. Територија на која се реализираше истражувањето	13
11. Време на реализација на проектот	13
СОЗНАНИЈА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	14
1. Карактеристики на примерокот на истражување	14
2. Дефинирање на основата и на начинот на истражување на факторите на ризик	18
3. Фактори кои беа испитувани	20
4. Посвојување	37
5. Договорени бракови	38
ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА	40

1. Фактори на ризик	40
2. Присуство на незаконско посвојување	41
3. Присуство на договорени бракови	41
ПРЕПОРАКИ	43

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ECE
ул. Максим Горки 20 1/4 1000 Скопје Република Македонија
Тел. ++389 (0)2 3289 295; 3298 269 Факс ++ 389 (0)2 3211 453
esem@esem.org.mk
www.esem.org.mk